

BADIIY ADABIYOTNING BOLALAR TARBIYASIDAGI ROLI VA AHAMIYATI

O'zbekiston-Finlandiya instituti
Pedagogika fakulteti 2-kurs talabasi
Fayziyeva Shamsiya Bekmirzo qizi

Annotatsiya: *Badiiy adabiyot maktabgacha va maktab o'quvchilarini har tomonlama rivojlantirish vositasi sanaladi. Maqolada maktabgacha va maktab yoshidagi o'quvchilar tarbiyasini har tomonlama rivojlantirish vositasi sifatida badiiy adabiyning o'рни haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *badiiy adabiyot, bolalar adabiyoti, she'riyat, metodika, qahramon, obraz.*

Annotation: *Fiction is considered a means of comprehensive development of preschool and school students. The article discusses the role of fiction as a means of comprehensive development of education of preschool and school-age students.*

Key words: *fiction, children's literature, poetry, methodology, hero, image.*

Аннотация: *Художественная литература рассматривается как средство всестороннего развития дошкольников и школьников. В статье рассматривается роль художественной литературы как средства всестороннего развития образования дошкольников и школьников.*

Ключевые слова: *художественная литература, детская литература, поэзия, методология, герой, образ.*

Haryilitur libolalar bolalar bog'chasi g'akelishadi: ba'zilar ijodaziyrak, aqlli, ba'zilar esaunchalik zehni emas, hattok ixulqiva axloq ham maqtanadigan darajadayoqimlibo'lmasligi mumkin. Biroqlarning barchasi qandaydir iqtidorga egabo'lishadi. Qaysidir bola avtomobillarga, qo'g'irchog'uturli xilo'yinchoqlarga ishqibozbo'lishadi, ammoularningertaklarga, she'riyatgayashirin, bir qarashdabirdan payqabbo'lmaydigan alohida qiziqishlari ham bo'ladi. Murabbiy va o'qituvchining asosiy vazifasi bolalardagi anashuqiziqishni vaqtida anglab, ularni badiiy adabiyotgabo'lganshtiyoqini uyg'otish, badiiy so'zga, kitobga hurmatni shakllantirishdan iborat bo'lmog'ikerak. Chunki kitobo'qishorqalibola olam haqida, tabiat, hayotvoqeligito'g'risida o'zibilmagan ma'lumotlarni asta-sekinlik bilan o'tganaboradi, ma'lum bir hodisato'g'risida mulohazayuritishni, mustaqil fikrlashko'nikmasiga egabo'libboradi. Bolaning nutqini rivojlantirishda ham badiiy adabiyotning o'rnibe qiyos. Aksariyat bolalarning nutqini rivojlantirishda badiiy adabiyot kattayordam bergan. Kitobning ochilishi budunyoning ochilishidir. Darhaqiqat, o'qishorqalibizatrofdagi hayot, tabiat, odamlarning quvonchlariva ba'zidayetishmovchilik bilan ham tanishamiz. Bola uchun

badiiy kitob - bu keng qamrovli ta'lim va rivojlanish vositasidir. U o'z vataniga, o'z ona tabiatiga bo'lgan muhabbatni rivojlantirishga yordam beradi, bu bolalarning xayolotini uyg'otadi.

Afsuski, bugungi kunda jamiyatimizda texnik vositalarning rivojlanishi sabab bolalarning kitobga bo'lgan munosabati o'zgara boshladi. Bolaning kitob mutolaasiga bo'lgan munosabati o'z-o'zidan rivojlanmaydi, uni biz kattalar murg'akligidanoq shakllantirishimiz zarur. Shuning uchun bolalarni badiiy adabiyot bilan ishlashga va badiiy ishlarni o'qib, ularni qabul qilishga o'rgatish juda muhimdir. Axir, adabiyotning g'oyasini ochib berish kerak, tinglovchiga badiiy adabiyotdan namunalar o'qib berib uning adabiyotga muhabbatini oshirish lozim.

Bolalar kitobi aqliy, axloqiy va estetik ta'lim vositasi hisoblanadi. Bolalar shoiri I.Tokmakova bolalar adabiyotini "Birinchii direktorning birinchi direktori adabiyot" deb ataydi. Kitobdan, bola ko'plab yangi so'zlarni, majoziy iboralarni o'rganadi, nutqi hissiy va she'riy lug'atlar bilan boyib boradi. Kitob bilan tanishish paytida nutq va estetik rivojlanish aniq harakatlanadi. Bolalarning adabiy asarlarni badiiy idrok etish qobiliyatini rivojlantirish bizning ulkan maqsadimiz bo'lishi kerak.

Asar qahramonlar bilan badiiy asarlarda tanishib, ular haqida tashvishlanishni o'rganish orqali, bolalar atrofdagi odamlarning kayfiyatini payqashmoqda. Badiiy asar mutolasidan so'ng bolalar ongida adolat adolatsizlikka qarshi, mehr bemehrlikka qarshi norozilik namoyishi o'tkadi. Bunda albatta adolat, mehr, halollik g'alaba qozonadi.

Bolaning his-tuyg'ulari uning o'qituvchisi bilan birga tanishib chiqadigan badiiy asarlar orqali o'zgarishi mumkin. Bunda o'qituvchi eng avvalo o'quvchiga mos asarni tanlay bilishi zarur. Badiiy so'z bolaga yoqimli nutqning go'zalligini tushunishga yordam beradi. O'qituvchi tanlagan bitta ajoyib badiiy asar orqali bolaning xulqi, tarbiyasi butunlay o'zgarishi mumkin. Badiiy adabiyot- qudratli kuchdir.

Badiiy adabiyot namunalari sifatida bola dastlab xalq og'zaki ijodi- alla, maqollar, qo'shiqlar, keyinchalik xalq ertaklarini tinglaydi. Bola tug'ilganidanoq adabiyot bilan yuzlashadi yani ona allasini tinglaydi. Bu adabiyotning eng betakror namunasi. Demak, bolalar hayoti tug'ilganidanoq adabiyot bilan bog'lanadi. Adabiyot bilan davom ettirish biz pedagoglar, o'qituvchilar ishidir.

Badiiy adabiyot - bolalarda xulq-atvor madaniyatining muhim vositasidir. Badiiy asarlar kelajakda bo'lgan axloqiy niyatlar bolalarida madaniy xatti-harakatlarning shakllanishiga yordam beradi, u kelajakda o'z harakatlarini bemalol boshqara oladi. Bolalarga odamlar o'rtasidagi munosabatlarning murakkabligi badii adabiyotdagi asarlar, asar qahramonlari, ularning munosabatlari orqali o'z yechimini topadi. Bolalar haqiqiy hayotdagi va asardagi munosabatlarni, insonlar xarakterini baholaydi va taqqoslaydi. Badiiy asar o'quvchilarning o'zlariga ko'zgu bo'lsa ajab emas. Badiiy adabiyotlarni bolalar taqlid qilishlari uchun namuna sifatida foydalanishlari mumkin bo'lgan madaniy xulq-atvor namunalaridir desak yanglishmagan bo'lamiz. Xulq-atvor madaniyatini o'rgatish uchun adabiyot darslarning roli katta. Asarni tinglash, o'qish orqali bola atrofdagi hayotga,

tabiatga, odamlarning mehnatiga, tengdoshlarining quvonchlari yoki qayg'ulariga va ba'zida muvaffaqiyatsizlikka uchragan qahramonlarga duch keladi. Agarda o'qituvchi bolalarga badiiy asarni o'qib berayotgan bo'lsa, o'zining har bir so'zini e'tibor bilan o'qishi kerak. Badiiy so'z nafaqat ong, balki bolalik his-tuyg'ulari va harakatlariga ham ta'sir qiladi. Badiiy badiiy adabiyotni xulq-atvorni o'rganish vositasi sifatida ishlatgan holda, o'qituvchi insoniy tuyg'ular va axloqiy g'oyalarni shakllantirish uchun asarlarni tanlash va badiiy asarlar bo'yicha suhbatlar o'tkazish uchun alohida e'tibor berishi kerak.

O.Ushakovaning ta'kidlashicha, adabiyot bolalarga jamiyat va tabiat hayotini, insoniy tuyg'ular va munosabatlar dunyosini tushuntiradi. U bolaning fikrlashi va xayolini rivojlantiradi, hissiyotlarini boyitadi. Bolalar kitoblari aqliy, axloqiy va estetik ta'lim vositasi hisoblanadi. Badiiy adabiyot axloqiy his-tuyg'ular va baholarning, axloqiy xatti-harakatlarning normalarini shakllantiradi.

Badiiy adabiyot bolaning his-tuyg'ulariga va ongiga ta'sir qiladi, uning sezgirligini, hissiyotini rivojlantiradi. B.M.Teplovaning so'zlariga ko'ra, san'at inson psixikasining turli tomonlarini egallab oladi: xayol, his-tuyg'ular, o'z ongini va o'zini anglash, dunyoqarashni shakllantiradi. Badiiy adabiyot asarlari bolalarning insoniy tuyg'ular dunyosini, qahramonning ichki dunyosiga qiziqishini uyg'otadi.

Har qanday kitob o'quvchining aqlli do'stidir. Bu aqlli do'stingiz ko'p gapirmaydi, vaqtingizni keraksiz narsalarga sarflashingizga ham yo'l qo'ymaydi. Siz uning qachon tilga kirishini istab kitobni ochganingizda u tilga kiradi, tilga kirsa ham avvalo sizni tinglaydi. Kitobni o'qish jarayoningizda u tilga kirgan bo'ladi. Kitobning ma'lum qismini o'qib bo'lgach kitob haqida o'z mulohazalaringizni tahlil qilayotganingizda esa eng yaqin do'stingiz sizni tinglab turadi, xalaqit bermaydi. Aytingchi bolajonlar! Birorta do'stingizning shunday qobiliyati bormi? Biror marta gapingizni bo'lmagan, har doim sizni tinglaydigan do'stingiz bormi? Menimcha yo'q. Bunday yaqin do'stlik faqatgina kitobga mos. Shunday ekan sizni tinglaydigan do'stingizni ko'p kuttirmang. Tezda kitob o'qishga kirishing bolajonlar!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.G.Rahimova. Ona tili va adabiyot(bolalar adabiyoti). O'quv qo'llanma. – Samarqand: SamDU, – 308-bet.
2. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., SariyevSh. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: "NOSIR", 2009.
3. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o'qitish metodikasi. – Toshkent, 2018.
4. Aleksseeva M.M., Yashina V.I. Maktabgacha tarbiyachilarning ona tili tomonidan nutq va o'qishni rivojlantirish metodologiyasi. – M., 2007.
5. Bolshova T.V. Biz ertakdan o'rganamiz. – Sankt-Peterburg, 2009.
6. Borodich A.M. Bolalar nutqini rivojlantirish usullari. – M., 2014.
- 7.Gurovich L.M. Baby Boy va kitob / .m. Gurovich, I.b. Qirg'oq, v.i. Loginov. – M., 2009.

8.Nest: Bolalar bog'chasida rivojlanish va ta'lim dasturi /V.I. Loginova, T.I. Babaeva, N.A. Notek va boshqalar. Ed. T.I. Babaeva, Z.A. Mixailova, L.M. Gurovich: Ed. 2-chi. – SPB, 2007.

9. Mirzayev I.K, Muhiddinova B., Ro'zmonova R. O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi. – Samarqand, SamDU, 2019.